

концептуальне, перспективне, тощо.

Контекстуальність проблем і рішень контрастує з попереднім розумінням професіоналізму, яке базувалось на вмінні вирішувати типові завдання типовими методами. Такий «професіонал» постійно кар'єрно зростає зі стажем роботи, від нього вимагався мінімум мислення та максимум слухняності. Сьогодні, коли ми говоримо про необхідність підходу до проблеми на рівні фаховості, професійності, у поняття вкладається вже інший, адекватний зміст. Дискусія про «економічну свідомість» доводить, що суспільство намагається йти конструктивним шляхом. До цього підштовхнула суспільні інституції економічна криза, що оголила малодієві бюрократичні методи управління. За допомогою «вольових рішень» просуватись вперед ставало все складніше, більш практичними виявились «економічні стимули» та економічні методи. Виявилось, що в економічних оцінках приховано безліч різнорідних інтересів: державних, групових, відомчих, особистих.

Фактично економіст у сучасній цивілізації має справу з відтворенням самого життя. Сучасне буття людини і контекстуальне, і змінне, що означає неспівпадіння з будь-якою традиційною професійною обмеженістю і з економічною у тому числі.

Сучасний вал технологізації «розлюднює» людину, роботизує її психіку, обмежує, такі необхідні для психіки, духовні, «тактильні» контакти. Егоїзм у віртуальному просторі, де є можливість малювати «себе коханого» як заманеться, дає підстави вважати, що й історичні події теж будуть віртуально викривленими, «неживими», змодельованими «на потребу». Тут краще російською – «кто смел, тот и съел!» Закачують у людські мізки – що заманеться! Впливай на психіку 25 кадром – і натопа твій! Куди повернуть «літописники» сучасної історії і кому це буде цікавим потім – важко сказати. Наймодніше гасло серед молоді «Тут – і зараз!». Щоб там не говорити, а часи кардинально змінюються, технізуються, глобалізуються так стрімко, що ні про який «плавний перехід» домовиться ми не зможемо ні з ким. Триматись «на плаву» поталанить лише добре інформованим, інтелектуально розвиненим професіоналам у своїх галузях. *Тому й трансформувати суспільну свідомість слід у цих фахових напрямках.*

Нашій свідомості, як і нашому буттю, притаманний гострий присмак невпевненості, нестійкості, невизначеності, громадської розгубленості. Ситуація політичних «потасовок», накладена на історико-теоретичні «бодання», поглиблює суспільний сум за інтелектуальним і відповідальним правлінням. Вкарбовувати позитив у суспільну свідомість на такому підґрунті вкрай важка справа, проте, ця надзвичайно важлива філософська проблема не повинна зходити з «порядку денного» системи освіти, вчених суспільних наук у доступному для прогностичного огляду майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бердяев Н. А. Самопознание. Опыт философской биографии. М., 1991.
2. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и ориентации личности. СПб., 2000.
3. Дем'янчук О. П. і Кравченко М. С. Політична освіта: Місток між державою та громадянським суспільством. К., 2008.
4. Деррида Ж. Позичення. К., 1996.
5. Кон И.С. В поисках себя. Личность и её самосознание. М. 1982.
6. Маслоу А. По направлению к психологии бытия. М., 2002.
7. Моисеев Н. Н. Алгоритмы развития. М., 1987.
8. Рябов С. Г. Політична наука в Україні ХХІ ст.: стан та перспективи розвитку. К., 2005.
9. Цибра М. Ф. Метанойя. Одеса, 2006.

Олексій Чечельницький, аспірант кафедри філософії Одеського національного морського університету

УДК: 1: 316.3+168.52,2+37.03

РОЛЬ ТВОРЧОСТІ В СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Розглянуто методологічні підходи до вивчення широкого кола питань, пов'язаних з аксіологічним обґрунтуванням творчих інтенцій сучасної людини. Представлена філософська теорія сублімації творчості в системі цінностей сучасної людини. Вивчено механізм взаємодії суспільства і особистості у творчості, обґрунтовано включення проблем духовності та моральності в методологію філософського аналізу творчості в системі людських цінностей.

Ключові слова: творчість, сублімація творчості, піднесення цінності, творчий шлях

особистості, самодетермінація розвитку і творчості

РОЛЬ ТВОРЧЕСТВА В СИСТЕМЕ ЦЕННОСТЕЙ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА

Рассмотрены методологические подходы к изучению широкого круга вопросов, связанных с аксиологическим обоснованием творческих интенций современного человека. Представлена философская теория сублимации творчества в системе ценностей современного человека. Изучен механизм взаимодействия общества и личности в творчестве, обосновано включение проблем духовности и нравственности в методологию философского анализа творчества в системе человеческих ценностей.

Ключевые слова: *творчество, сублимация творчества, возвышение ценности, творческий путь личности, самодетерминация развития и творчества*

THE ROLE OF CREATIVITY IN THE SYSTEM OF VALUES OF MODERN MAN

Methodological approaches to the study of a wide range of issues related to the axiological justification of creative intentions of modern man are considered. A philosophical theory of sublimation of creativity system of values of modern man is represented. The mechanism of interaction between society and the individual creativity, justified the inclusion of issues of spirituality and morality in the methodology of philosophical analysis of creativity in human values.

Keywords: *creativity, creative sublimation, elevation values, creative way of personality, self-determination development and creativity*

Постановка проблеми. Зведення творчості до найвищої цінності, її визначення, вивчення і раціоналізація засобами соціальної філософії - це питання про рівень соціально-історичних, культурних та економічних домагань суспільства в цілому. Творчість - це і стан соціуму, і показник прагнення людини до благополучного життя, забезпеченості, гідності й процвітання. Такі прагнення постійно коригуються як свідомо організованими, так і стихійними ідеологічними, соціальними і політичними процесами і конфліктами.

Вже сьогодні жодна держава чи суспільство не може довго жити в самоізоляції, не розплачуючись за це наростаючою відсталістю в усіх напрямках, в тому числі звуженням матеріальних можливостей і духовних горизонтів особистості й суспільства. Соціально-філософський аналіз ролі творчості в системі цінностей сучасної людини містить відповідь на питання про те, як і в ім'я чого будувати соціальні зв'язки в мікро- і макросоціальному просторі, що постійно оновлюється.

Орієнтація моральної свідомості та всього духовного світу особистості на нові потреби, породжені розвитком соціальних відносин, з одного боку, і відставання моральної свідомості і практики, наявність протиріч і конфліктності в сфері соціального управління - з іншого, вимагають нових підходів до визначення умов прояву творчості над громадською та індивідуальною свідомістю. Можливості свідомого наукового управління всіма процесами суспільного життя нерозривно пов'язані з встановленням критеріїв сублимації творчості, які, в свою чергу, створюють об'єктивні та суб'єктивні орієнтації в інтересах піднесення соціальних відносин на новий, більш високий рівень, в єдиному комплексі уявлень про гуманізацію всіх сторін суспільного життя. У цих цілях необхідно по-новому проаналізувати місце і роль творчості в системі цінностей сучасної людини, соціальному управлінні, обґрунтувати включення проблем духовності та моральності в методологію його філософського аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиція соціально-філософського дослідження життєдіяльності особистості, зокрема в спектрі суспільних відносин, широко представлена в працях вітчизняних і зарубіжних авторів. Незважаючи на те, що сучасні уявлення про творчість, зокрема сублимацію творчості, досі не були виведені в якості самостійного предмета філософського аналізу, характерною рисою ряду праць є прагнення вчених розглядати проблеми найбільш справедливого суспільного устрою, виходячи з пріоритету суспільних відносин і цінності особистості. З цим пов'язана увага філософів до питань соціального детермінізму (В. Ейхгорн, Е. Хаан) раціональності та логіки соціальних наук (Т. Адорно, П. П. Гайденко, Е. Гуссерль, К. Поппер).

Механізм взаємодії суспільства і особистості у творчості розкривається при дослідженні впливу на особистість соціального середовища, в тому числі мікросередовища (Л. П. Буєва, Ю. В. Сичов), колективу (Г. М. Гак, П. Є. Кряжев, А. К. Уледов), а також в аналізі зв'язку суспільних відносин зі структурою особистості (Б. Г. Ананьєв, А. В. Дроздов, К. К. Платонов), за допомогою виділення в особистості соціально значущих властивостей, рис, що мають масову типізацію (Г. Л. Смирнов), при

розгляді особистості як елемента конкретних соціальних структур, сукупності соціальних функцій (А. Мейер), за допомогою аналізу засвоєння індивідом певної системи соціальних ролей (І. С. Кон), виділення і вивчення ціннісної орієнтації особистості (В. П. Тугаринов, З. І. Файнбург).

Мета даної статті полягає у всебічному обґрунтуванні філософського розуміння творчості, її ролі в системі цінностей сучасної людини як аксіологічно вираженої концепції індивідуальної та суспільної свідомості в мінливому світі.

Завдання дослідження наступні:

- на основі аналізу праць вітчизняних та західноєвропейських дослідників встановити методологію визначення найбільш ефективних підходів до вивчення сутності та особливостей сублімації творчості в сучасних умовах;

- виявити умови та охарактеризувати причини зростання потреби сучасного суспільства в соціально-філософському обґрунтуванні виведення творчості як людської цінності на якісно новий рівень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-філософська теорія творчості обумовлена історичними формами оціночної діяльності як сукупності норм і стандартів розумної діяльності людини. Предметно трансформація творчості втілена в сукупності реалістичних, але високих цілей. Аксіологічні аспекти світогляду, що формуються в певних соціокультурних умовах, відображають специфіку сублімації творчості в єдності та розмаїтті концептуальної структури духовно-моральних, інтелектуальних конструктів.

Звернення до ідей і праць вітчизняних та західноєвропейських дослідників дозволяє визначити найбільш ефективні підходи до вивчення сутності та особливостей творчості в системі цінностей сучасної людини. Рефлексія філософського знання сприяє пізнанню цього складного явища не з предметної сторони, а в аспекті бачення внутрішнього світу людини, тобто з боку людських смислів і образів, що виникають у тих чи інших соціокультурних процесах. Теоретичне осмислення трансформації творчості при координації загальногуманітарного і загальнонаукового підходів до її дослідження в соціальній філософії має здійснюватися у формі системного аналізу культурно-історичних універсалій, які, на відміну від понять, забезпечують більше розуміння людей один одним в ході розвитку соціально-культурних процесів.

Вивченню різних аспектів реалізації та трансформації творчості присвячено велику кількість досліджень як у вітчизняній філософії, так і в зарубіжній. З урахуванням змісту зазначених досліджень їх можна поділити на дві великі групи: аналітичні та комплексні. В аналітичних дослідженнях вивчаються окремі сторони, етапи і форми творчості. У комплексних дослідженнях робляться спроби осмислити процес сублімації творчості в цілому, від початку до кінця, з урахуванням всього різноманіття факторів, що діють на нього. У вітчизняній і зарубіжній соціальній філософії склалися різні підходи до розробки цілісних концепцій творчості. Дані підходи дозволяють підійти до творчості з системних позицій, розкрити ряд істотних закономірностей творчості як цілісного процесу, намітити перспективи подальшого вивчення даної проблеми.

Разом з тим у більшості концепцій не вдалося подолати аналітичність при вивченні даного феномена. Це, зокрема, проявляється в тому, що у відзначених концепціях, як було сказано, процес творчості редукується до формування лише окремих, нехай і досить інтегративних параметрів, таких як моральна культура, соціальна зрілість, професійна придатність і т. д.

Проявом аналітичності є орієнтація дослідників або на об'єктивну продуктивність людини, або на суб'єктивну характеристику творчості та розвитку. Наслідком такої орієнтації є досить жорстке протиставлення інтересів суспільства та індивіда в ході досягнення соціальних цінностей, що не завжди узгоджується з реальністю.

У більшості підходів реалізується так звана адаптивна модель творчого розвитку, в якій феномен сублімації творчості розглядається лише як пристосування людини до соціально-культурних вимог. Це також суперечить реальності, бо звідси стає незрозумілим, за рахунок чого відбувається збагачення нормативного способу діяльності, розвиток творчих складових у цілому.

Характерним для ряду підходів є і слабкий облік активності людини в ході сублімації культури в цілому. Активність в основному досліджується на рівні самосвідомості особистості. Практично залишаються невивченими і механізми самодетермінації розвитку і творчості. Простежується тенденція розглядати сублімацію творчості як пасивний процес накопичення індивідом деяких властивостей і якостей, для якого не потрібна безпосередня участь особистості.

Крім того, в розглянутих підходах слабо зачіпаються питання динаміки детермінації на різних етапах творчого становлення, нечітко визначені критерії сублімації творчості та підстави для

періодизації даного процесу.

У ході теоретичного аналізу можна зафіксувати комплекс понять, які з різних сторін характеризують процес і результати творчості. Назвемо деякі з них: професійна соціалізація та індивідуалізація, життєвий шлях особистості, критерії творчості, творчі кризи, періодизація морального становлення, одиниці й норми сублимації та ряд інших. Дані поняття, безсумнівно, можуть скласти основу концептуального апарату цілісної філософської концепції творчості [3, с. 211].

Таким чином, розглянуті підходи дозволяють конкретизувати деякі поняття, які характеризують різні сторони становлення творчої особистості-професіонала. Так, поняття «творчість» і «сублимація творчості» є синонімами і використовуються для виявлення ролі соціальних регуляторів у ході становлення та розвитку особистості. Поняття «сублимація творчості» й «піднесення цінності» використовуються для характеристики змін, що відбуваються з індивідом в ході розвитку: перше поняття описує становлення творчих здібностей і мотивів, а друге - аксіологічно орієнтованого досвіду. Нарешті, поняття «творчий шлях особистості» використовується в тих випадках, коли необхідно підкреслити особистісний зміст процесів світу цінностей, їх керованість людиною і включеність в контекст її реального життя. «Сублимацію творчості» слід використовувати в якості інтегрального поняття, що враховує всі аспекти процесу розвитку особистості і суспільства, слід також використовувати в якості інтегрального поняття, що враховує всі аспекти процесу розвитку особистості та суспільства [2].

Виділення універсальних принципів формування аксіологічних інтенцій у системі творчості вимагає обґрунтування ідей свободи, які можуть бути покладені в основу автономного мислення індивіда чи свідомості певної групи. Історико-філософський підхід дозволяє розкрити зміст сублимації творчості в різних філософських системах. Соціально-філософська методологія, в цілому, допускає появу додаткових питань, пошук відповіді на які дозволяє виявити умови і охарактеризувати причини зростання потреби сучасного суспільства у формуванні підстав філософії творчості, у зв'язку з радикальними соціальними перетвореннями.

Вихідним положенням соціально-філософського аналізу феномена творчості, є його розуміння, як реально визначеного комплексного, цілісного ставлення людини до дійсності й до самої себе. Видове різноманіття кожного досліджуваного типу творчості формувалося в історичному процесі антропо-соціогенезу і щоразу її зміст доповнювався новими елементами ціннісного ставлення до сучасності та перспективами індивіда та суспільства. Сублимація творчості формується на кордоні пізнавального і проєктованого, посилюючи суб'єктивну здатність до автономізації, самосвідомості та самовизначення індивіда. Реальне буття людського роду і кожної окремої людини ускладнюється в процесі їх розвитку і, як специфічна суспільна потреба, тому з'являється необхідність у диференційованості системи соціального-практичного та духовного управління. Недосяжний ідеал соціалізації - це виключно духовне, поза інстинктивне управління людською діяльністю. На рівні філософського аналізу, соціальна діяльність трактується, з одного боку як процес, в ході якого людина творчо перетворює природу, відтворюючи сторони предмета як реально, так і ідеально (І. Т. Фролов). Інший погляд на діяльність розкриває її значення на рівні практики, на рівні духовної, і художньо-образної регуляції (М. С. Каган). Діяльність у структурі сублимації творчості може бути визначена, таким чином, як особлива активність особистості, спрямована на світ об'єктів у взаємодії з іншими суб'єктами [7, с. 213].

Дійсно, будь-які ціннісні відносини є одним з видів духовної діяльності, взаємопов'язаними з усіма іншими, та виконують певні функції в культурі та суспільному житті, оскільки філософське розуміння творчості передбачає співвіднесення двох провідних аспектів її вивчення - внутрішнього і зовнішнього.

Філософська теорія творчості в системі цінностей сучасної людини пояснює її багатоваріантність і динамічну мінливість в допустимих межах, тобто визнаних суспільством, кордонів. У іншій ситуації сублимація творчості також продовжує зберігати свої сутнісні характеристики і сприяє реалізації основних функцій в інтересах раціонального протиставлення себе оточуючим, протистояння індивіда і суспільства. Сублимація творчості впливає на вибір ситуацій і способів дій, на профвідбір і розподіл соціальних ролей, на виявлення статусних позицій індивідів і соціально-стратифікаційних характеристик індивідуальності. Своєрідною функцією творчості, як на індивідуальному, так і на груповому суспільному рівнях, є визначення стилю і організація вільного спілкування між людьми.

Повноцінної, актуальної і адекватної різноманітним проявам соціальної, філософської теорії сублимації творчості до теперішнього часу не створено, а вже в найближчому майбутньому без неї не обійтися. Предмет творчості не існує сам по собі, отже, система сублимації творчості повинна бути

відкрита всьому соціальному, філософському та історичному досвіду індивіда та групи, і сама має бути відкритою системою. Вимога до відкритості пов'язана з необхідністю виявлення соціальних характеристик і стилів спільної діяльності людей, в залежності від окремих властивостей і нелінійних структур соціалізації та соціального, а також у зв'язку з підвищенням ефективності імовірного прогнозування.

Згідно з уявленнями деяких авторів, зміна творчих орієнтацій та їх коригування є результат активного впливу діяльності на творче самовизначення суб'єкта [7]. Індивідуальний стиль соціалізації, соціальний вибір і професійний відбір, зниження непохитності традицій і об'єктивних вимог діяльності сучасної людини визначають можливості дослідження процесу творчості, як об'єкта соціально-філософського аналізу.

Зростання ролі сублімації творчості в соціальних трансформаціях сучасного суспільства, в тому числі й при визначенні його гуманістичних перспектив, пов'язано з необхідністю розрізняти індивідуальну і спільну діяльність людей. В індивідуальній діяльності дослідник стикається з вирішенням проблеми суб'єкт-об'єктивних відносин, а у спільній - суб'єкт-суб'єктивних. Проблема впливу сублімації творчості на стиль діяльності людини розроблена поки дуже недостатньо. Зі свого боку, можна вказати на вплив індивідуальних відмінностей на інтенсивність і різноманітність формування і розвитку творчих орієнтацій.

Діалектика суб'єктивних складових творчості визначається наявністю в діяльності людини станів монотонії й стомлення, що виникають в умовах монотонної діяльності як рухового, так і інтелектуального змісту. Соціально-філософський підхід, таким чином, має бути значною мірою доповнений загальнонауковими дослідженнями динаміки психолого-педагогічних компонентів творчості. Роль індивідуальних відмінностей у визначенні творчості, її основних характеристик і перспектив розвитку зростає, що пов'язано, перш за все, із зростанням динаміки соціальних процесів. У сучасних умовах динаміка сублімації творчості не тільки детермінується типом соціальної організації суспільства, а й, у свою чергу, виступає надійним індикатором соціалізуючих параметрів індивідуального і суспільного розвитку.

Творчість визначає не тільки стиль і спрямованість діяльності особистості, а й позначається на виборі тих ситуацій соціалізації, в яких проявляється індивідуальність конкретного суб'єкта. Соціально-філософський аналіз дозволяє ввести в коло дослідження проблемних ситуацій по темі творчості в системі цінностей сучасної людини, їх сукупність в стандартних, звичних, а також і в високореактивних ситуаціях, стимульованих як бідністю набору ситуацій діяльності, так і високим ступенем прогнозованого ризику. Важливе значення тут має розподіл очікувань покарання (збитку) і заохочення (придбання).

Соціально-філософська конструкція створює нові можливості для виявлення у творчості особистісного чинника, що визначає динамічні параметри індивідуальності у становленні та розвитку організаторських здібностей людини. Модель організаторської діяльності з прийому та переробки заданої інформації в вірогідній соціальній ситуації складається на основі висновків про ступені здатності індивіда до організаторської діяльності. Категоріальний апарат соціальної філософії забезпечує переклад ймовірної інформації в комплекс життєвих і професійних установок творчості сучасної людини. Це складний процес, в якому достовірність отриманих результатів забезпечується, насамперед, за рахунок індивідуальних самооцінок за ознаками наявності, або відсутності вже феномена сублімації.

У філософському дослідженні творчості необхідно розрізняти рівні розвитку групової взаємодії тих відносин, за допомогою яких люди вибирають конкретні ціннісні орієнтації. В соціальних групах високого рівня розвитку домінують ділові та ціннісно-орієнтаційні відносини. Вони, в свою чергу, визначають зміст і форму прояву міжособистісних відносин у творчості.

Індивідуальні відмінності в якісних характеристиках творчості залежать від показників соціальної активності людини, ступеня задоволення потреб у спілкуванні, параметрів оптимізму, ініціативності, підприємливості, оцінки досягнутих результатів і стратифікаційних рівнів. Соціально-філософська обумовленість розкриває залежність між соціальною контактністю і здібностями людини. Особливо чітко проявляється роль творчості в складних, стресових ситуаціях. При цьому встановлено, що у багатьох індивідів саме в напружених, складних ситуаціях, зростає продуктивність творчості та результативність їхньої діяльності виявляється набагато вище, ніж у «стандартній» ситуації.

Сучасний стан всіх сфер суспільного життя свідчить, що прагнення до встановлення граничної планомірності, заорганізованості, централізації зверху призводить до зворотного - до непередбачуваних стихійних наслідків. По суті справи, до небажаного кризового стану. З такого роду

«ефектом бумеранга» людина стикається, якщо вона не бере до уваги зворотні дії природних і соціальних систем, неоднозначність і нелінійність цих зв'язків.

Соціально-філософська теорія творчості передбачає поглиблений аналіз позитивних чинників розвитку суспільства і людини, тому вона постійно вимагає коректування себе практикою. Оптимальним є прогнозування розвитку суспільства на 40-50 років, а окремого суб'єкта на період в 5-10 років. Різниця суттєва, однак, загальна інтеграційна схильність творчості дозволяє виявляти і досліджувати в її структурі спільні елементи, незалежно від параметрів часової та просторової реалізації [10, с. 18].

Реалізація творчості, як інтегративна компонента індивідуальної та суспільної свідомості не повинна абсолютизувати які б то не було конкретні моделі соціального устрою, а тим більше - канонізувати їх. Для подолання конфлікту цінностей необхідно виходити з презумпції терпимості й взаємодоповнюваності, орієнтуватися на пошуки конструктивної соціальної взаємодії, на виключення будь-яких форм дискримінації та розширення свободи творчості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений у статті огляд підходів свідчить про те, що становлення творчості - складний багаторівневий процес, соціокультурна сутність якого може бути виявлена в ході системного аналізу на основі таких категорій, як соціалізація, індивідуалізація, розвиток і навчання, життєвий шлях особистості й форми її активності.

Повсякденно реалізована ідеологія творчості не повинна навмисно роз'єднувати суспільство. Оскільки повна відсутність соціальних конфліктів неможлива, філософська концептуалізація творчості виявляє конструктивні шляхи в напрямку подолання протиріч та вирішення конфліктів. При такому підході соціальна база творчості представлена сукупністю індивідуальних взаємодій суб'єктів, здатних до спільних раціональних дій і до критичного осмислення соціальної реальності.

Філософські дослідження творчості дозволяють отримувати результати, що забезпечують оптимізацію умов соціалізації особистості, що сприяють підвищенню ефективності індивідуальної та групової діяльності в інтересах формування індивідуального світогляду і нових смислів людського буття. Наукова розробка філософської теорії творчості забезпечує виявлення мотиваційних резервів соціально активної поведінки особи, створює умови для подолання негативних явищ в дослідженні проблем суспільства і особистості.

Перспективним для проведення самостійного соціально-філософського дослідження є питання про з'ясування зв'язку сублимації творчості та ефективності спільної діяльності людей. Наявні з цього питання факти дуже суперечливі, однак функціональні взаємини, реалізовані у визначеннях філософської картини творчості вимагають упорядкування на типологічному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балл Г. А. Нормы деятельности и творческая активность личности // Вопросы психологии. 1990. – № 6. – С. 25 – 34.
2. Бердяев Н. А. Философия свободы. Смысл творчества. – М. – С. 98 – 99.
3. Болдышев И. В. Сублимация творчества в ценностных ориентациях личности // Вестник СГУТиКД. 2011. № 2 (16). – С. 211 – 212.
4. Кон И. С. В поисках себя. М.: Политиздат, 1984. – 195 с.
5. Луман Н. Общество как социальная система / Н. Луман. – М.: Логос, 2004. – С. 189.
6. Социальная философия: Словарь / Под общ. ред. В. Е. Кемерова, Т. Х. Керимова. — М.: Академический проспект, 2003. — 560 с.
7. Таран В. О., Зотов В. М., Резанова Н. О. Соціальна філософія: Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 272 с.
8. Тоффлер Е. Третья Хвиля / З англ. пер. А. Євса. — К.: Вид. Дім «Всесвіт», 2000. — 480 с.
9. Файнбург З. И. Методологические проблемы теории культуры: состояние и перспективы //Диалектика культуры: сборник статей. — Куйбышев, 1982. – С. 17–21.
10. Хомик В. М. Сублимация творчества в контексте реализации ценностей социального взаимодействия: диссертация кандидата философских наук: 09.00.11 – Ставрополь, 2003. – 21 с.